

О КЋЕРКАМА НАСИЛНИЦАМА И ЊИХОВИМ РОДИТЕЉИМА ЖРТВАМА: ПОГЛЕД ИЗ ЕКОСИСТЕМСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ

Апстракт: Породично насиље у савременим друштвима поприма чудовишне размјере. Нарочиту пажњу планери јавних политика, јавно мијење и академска заједница посвећују женама и дјечи жртвама, а тек однедавно стручна и научна јавност је као валидан предмет друштвене бриге и истраживања препознала виктимизацију родитеља. Управо овом темом: феноменолошким аспектима и факторима ризика насиља кћерки над очевима и мајкама, смо се бавили у нашем раду. Емпиријску анализу смо засновали на документационој грађи центара за социјални рад на територији 14 београдских општина. Истраживањем смо обухватили све случајеве насиља кћерки над родитељима који су пријављени у периоду од 2010-2016. године. Пронашли смо да су родитељи у највећем броју случајева изложени бруталном насиљу високог интензитета које се понавља, док су се као високо предиктивни фактори ризика издвојили: брачни статус жртве, те економска и резиденцијална зависност насилнице.

Кључне ријечи: виктимизација, родитељи, кћерке, екосистемски приступ

Увод

Виктимизација унутар породице је већ дуже вријеме предмет научних истраживања (Ibabe, 2020), чему у прилог говори обимна литература с озбиљном научном тежином (Wilson, 1996:101, по: Bobić, 2004). Но, како се истраживачи по правилу баве типичним жртвама (жене и дјеца) и типичним насилницима (мушкарци), ван научног фокуса остају тзв.

---

¹ milanaljubicic@yahoo.com

² sladjadl@yahoo.com

скривене теме (Crichton-Hill, Evans, Meadows, 2006: 21). Ријетки су они аутори коју нам скрећу пажњу да насилници нису искључиво мушког пола, да се међу виктимизованима не налазе само жене и дјеца, већ и мушкарци, а тек однедавно (Edenborough et al., 2008: 13) је препознато да насиље трпе и очеви и мајке.

О феноменологији и етиологији насиља над родитељима: налази студија

Научна сазнања о виктимизацији родитеља су изузетно скромна, с тим да нешто више емпиријских података налазимо о очевима и мајкама жртвама који спадају у категорију старијих. Разлог томе треба тражити у одлуци међународних организација (каква је нпр. Свјетска здравствена организација) које уживају глобални ауторитет, да иницирају дебате о учесталом кршењу људских права старијих (Yon et al., 2017: 147). Такво настојање резултирало је усвајањем низа стратегија и правних одговора на различите видове виктимизације ове популације у бројним земљама. Насиље над старима је потом постала и легитимна тема научних истраживања, на основу којих је процјењено да сваке године између 4 и 6% особа у трећем животном добу у свијету доживи искуство насиља у породици (Krug et al., 2002: 17), као и да на 1.000 жртава долази 32 оних према којима су насилна њихова дјеца (World report on ageing and health, 2015).

Но, извјесно је да су наведене бројке далеко од тачних. По свој прилици, тамна бројка је изузетна: само један од 24 инцидента бива званично пријављен (https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/academy/chapter14.htm). Осим тога, очекује се да ће тренд виктимизације старијих у наредном периоду додатно интензивирати³ усљед процеса демографског старења (https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/academy/chapter14.htm) и

---

³ На овом мјесту ћемо скренути пажњу читаоцу да насиље оставља изузетне посљедице по жртве. Ако је судити по резултатима лонгитудиналне проспективне студије, вјероватноћа да доживе очекивано трајање живота је у сличају виктимизованих старијих особа била двоструко мања, него у случају њихових вршњака који нису били жртве насиља (Lachs et al., 1998).

даљег погоршања социјалног положаја особа у трећем животном добу, нарочито у неразвијеним и средње развијеним економијама.⁴

Породично насиље чије су жртве родитељи млађи по доби не сматра се друштвено забрињавајућом појавом нити јавно-здравственим и социјалним проблемом (као што је то случај са насиљем над старима) (Krug et al., 2002: 17), па о њиховој виктимизацији још мање знамо. Заправо, чини се да изостанак интересовања различитих друштвених актера (нпр. креатора практичних политика, доносиоца закона, јавности) за ову тему рефлектује друштвени став да су мајке и очеви криви за насилно понашање своје дјеце (Bobic, 2002). То је и један од могућих разлога због којег родитељи, којима је наметнута одговорност и за то што су виктимизовани, насиље ријетко кад пријављују.

Но, чак и скромни подаци који су нам на располагању, пружају повод за бригу. Тако се преваленца насиља адолесцената над родитељима у САД креће између 7 и 8%, уколико је ријеч о двородитељским породицама, односно 29% ако су породице једнородитељске. У Канади је по неким процјенама виктимизован сваки десети родитељ, а са насиљем својих потомака суочава се 4% јапанских (Ljubičić, 2020) и између 7 и 13% аустралијских очева и мајки (Crichton-Hill, Evans, Meadows, 2006). Истраживачи се слажу да највећи број учиниоца има између 14 и 16 година, али се не може се поуздано казати ком типу насиља су родитељи најчешће изложени, јер су налази у великој мјери условљени методолошким дизајном истраживања⁵ (Crichton-Hill, Evans, Meadows, 2006: 21; Ljubičić, 2020: 37-38).

О раширености насиља над родитељима у Србији готово да не знамо ништа. Виктимизацију родитеља истраживачи *откривају* бавећи се другим видовима породичног насиља. Тако је једно од првих истраживања ове тематике показало да је проценат старих који трпе насиље у породици

---

⁴ Осим тога, морамо подвући и упозоравајући налаз да је у садашњем друштвеном тренутку који је обиљежен covid-пандемијом, дошло до пораста броја старијих који су виктимизовани како у институционалном, тако и у породичном миљеу (Chang, Levy, 2002: 18).

⁵ Рани истраживачи ове појаве су се углавном фокусирали на физичко насиље, а таква је тенденција присутна и данас. О емоционалном и економском насиљу адолесцената над родитељима сазнања су далеко скромнија (види: Crichton-Hill, Evans, Meadows, 2006: 21).

висок, али не и ко су насилници (Janković, Todorović, Vračević, 2015, према Ljubičić, 2020).

Нешто више јасноће у ову тематику уводе налази страних епидемиолошких студија. Они упућују на закључак да су чешће виктимизоване мајке него очеви, да су у посебном ризику од насиља (укључујући и занемаривање) родитељи лошијег здравственог стања, и они у познијем животном добу, као и да је виктимизација извјеснија уколико је насилник ментално оболио и/или зависан од психоактивних супстанци (види: Ljubičić, 2020).

О томе ко је склонији вршењу насиља – синови или кћерке, нема потпуног слагања. Један број истраживача истиче да родитеље чешће виктимизују синови, док је у неким епидемиолошким студијама нађено да су у подједнакој мјери према очевима и мајкама насилна дјеца оба пола (Gabora et al, 2007: 1). Коначно, неки тврде да кћерке чешће виктимизују родитеље него синови.

Иако нама доступни налази истраживања не говоре у прилог таквом закључку, са потоњима се слажемо око једнога. Због тога што истраживачи и креатори политика третирају жене као жртве (насиља у породици) (Bevan, Lynch, Bronwyn, 2016), оне које врше насиље ријетко кад су предмет истраживања⁶ (Douglas, D'Aguanno, Jones, 2020: 32). Надаље, на основу таквих скромних емпиријских доказа дошло се до закључка да постоје значајне разлике између мушкараца и жена који врше насиље у породици. За разлику од мушкараца који су најчешће тзв. интимни терористи – насиље користе како би освојили/потврдили моћ у односу, насилно понашање жена је идентификовано као одбрамбено или осветничко (Voxall, Dowling, Morgan, 2020). То другим ријечима значи да су их жртве претходно виктимизовале.⁷

---

⁶ Оваква врста научне незаинтересованости се објашњава тиме да је ријеч о минорној појави (Hooks, 2000, према Hall, 2016). Са таквим гледиштем се не слаже један броја аутора (види: Carney, Buttell, Dutton, 2007) који истичу да је тамна бројка када је ријеч о породичном насиљу чији су извршиоци жене, изузетна.

⁷ Дејвис (Davis, 1998, према Hall, 2016:263), Сван и Сноу (Swan, Snow, 2006, према Hall, 2016: 263) цијене да је ријеч о оправдањима, иза којих стоји бијес, а не о самоодбрани, као и да

Сличан наратив проналазимо и у оним заиста ријетким студијама које се баве насиљем кћерки над мајкама (Pickering, 2014). Наиме, теза је да су кћерке такве постале како би се осветиле својим мајкама које су их злостављале (емотивно, физички) у дјетињству. Ипак, не можемо превидјети још један важан налаз, а то је да је по правилу ријеч о младим женама које нису остварене у емотивним везама и које су од својих мајки (у материјалном и емотивном смислу), зависне. Стога се нама сасвим разумљивим чини претпоставка да је насиље којим кћерке виктимизују родитељице заправо начин да над њима успоставе моћ, како би их у односу задржале.

Надаље, Фингерман (Fingerman, 1996) примјећује да конфликти на релацији мајка – кћерка у средњим годинама нису ријетки. Иницирају их чешће кћерке које своје мајке критикују јер их сматрају сувише интрузивнима или посвећенима другим члановима породице, а не њима, потом због тога што сматрају да њихове родитељице не воде рачуна о себи или онима о којима би требале бринути, или пак због навика које практикују. Узроке оваквих тензичних односа Фингерман тражи у тзв. развојној шизми – другачијим позицијама мајки и кћерки на тачкама животног циклуса. Његов је закључак песимистичан: када се такав раскол деси, мала је вјероватноћа да се односи могу поправити.

Поред тога, објашњења насилног понашања жена према члановима породице се траже и у личној психопатологији насилница (Heidensohn, 1991; Hester, 2009; Hester, 2012, Rode, Rode, Januszek, 2015), те у контекстуалним факторима - социјаланој и економској маргинализацији жена (Heidensohn, 1991).

Екосистемски модел – теоријски оквир од којег смо пошли у овој студији, нуди нешто другачији поглед на насиље не разматрајући га родно специфично. Ријеч о интегративном приступу који идентификује факторе ризика да родитељ буде жртва, а његов син/кћерка насилник. Насиље се посматра као продукт чиниоца који дјелују на различитим нивоима: индивидуалном, микро, егзо и макросистемском.

На индивидуалном нивоу као ризико фактори су издвојени пол жртве и насилника, ментална и/или болест зависности како родитеља, тако и

овај аргумент најчешће користе феминисткиње како би рационализовале и валидирале насиље жена (Hall, 2016: 263).

његовог потомка, (старија) доб оца или мајке, те одсуство емпатије. Емпиријски подаци говоре у прилог побројаним факторима ризика, уз изузетак пола жртве и насилника, о чему је већ било ријечи.

Други групу ризико фактора чине: материјална и функционална зависност родитеља од насилника или обрнуто, историјат насиља у породици, потом породична структура и тзв. породични тип. Емпиријски налази различитих студија опет нису међусобно сагласни, посебно када је ријеч о економском статусу жртава. Нађено је наиме, да су виктимизовани и они родитељи који материјално и стамбено обезбјеђују своје потомке и који самостално функционишу, као и они који у том погледу зависе од синова и кћерки. С друге стране, сасвим је јасно идентификован породични тип који је високо ризичан за насиље. Вјероватноћа да ће родитељи бити виктимизовани је већа ако су очеви и мајке сувише попустљиви, ригидни или протективни. Дјеца користе насиље како би редефинисала породичну динамику и освојила моћ у односу са оцем/мајком. Промјену породичне динамике подржавају и родитељи уколико се пред својим насилним потомцима повуку, а то чине углавном како би спријечили да поновно буду виктимизовани. То се ипак неминовно дешава, а насилни образац постаје уобичајен начин комуникације.

На егзосистемском нивоу описани су социоекономски статус, етничка и расна припадност, (не)формални извори подршке и личног благостања. Нађено је да је насиље присутно у породицама независно од социоекономског положаја, етничке припадности и расе, као и да је вјероватноћа да ће неко трпјети насиље, а неко други бити насилан виша, уколико су социјално изоловани.

Макросистемски фактори обухватају шире друштвене чиниоце. То су нпр. однос према старима у једном друштву, уплив легислативе на уређивање породичних односа, и/ или друштвени дискурс о насиљу и одговорности за њега, да набројимо неке од њих.

Емпиријска истраживања повезаности ових чинилаца са виктимизацијом родитеља, изостајају, а разлоге ваља тражити како у методолошким потешкоћама, тако и у опредјељењу друштвено одговорних актера да у неке опште прихваћене истине (нпр. да је родитељ сам крив за насиље, или да држава треба да уређује породичне праксе), не дирају.

Методолошки оквир истраживања: циљеви, хипотезе, узорак и обрада података

Истраживање је замишљено као дескриптивно, а примарни циљ био је да опишемо феноменолигију насиља кћерки над родитељима. Природа података којима смо располагали је била у методолошком смислу ограничавајућа, па смо феномен виктимизације описали ослањајући се на оне показатеље који су нам били доступни. То су: 1. тип насиља; 2. његова учесталост и интензитет и 3. ризик од понављања. Други циљ је био да опишемо ризико факторе виктимизације. У анализу смо укључили: 1. индивидуалне и 2. микросистемске чиниоце. Када је ријеч о индивидуалним, занимало нас је да утврдимо: 1. пол жртве; 2. старост, брачно стање, образовање, радни, резиденцијални и здравствени статус насилнице и жртве; као и 3. начине на који се жртва, насилница и остали укућани односе према искуству виктимизације. Потоње је требало да нам омогући извођење претпоставки о укупној породичној динамици (микросистемски фактори).

Очекивали смо да пронађемо:

1. да насиље чешће трпе мајке него очеви, те старији у поређењу са млађим родитељима;
2. да су родитељи различитог пола изложени различитим типовима насиља. Наша је претпоставка била да су мајке чешће виктимизоване физичким, а очеви психолошким насиљем;
3. да насиље ријеђе трпе родитељи који су у браку/ванбрачној вези, а чешће га врше кћерке које нису у партнерској релацији;
4. да је у резиденцијалном и материјалном погледу највећи број насилних кћерки зависан од својих родитеља;
5. да је већина родитеља независна од функционалне помоћи својих кћерки насилница;
6. да менталне потешкоће испољава процентуално гледано највећи број насилница;

7. да процентуално гледано, већина родитеља жртава проналази оправдања за понашање својих кћерки;

8. слично томе, да највећи број насилница окривљује родитеље жртве за своје понашање; и

9. да је у највећем броју породица присутна висока дисфункционалност, о чему свједоче начини на које се у сукоб укључују остали чланови породице.

Све ове хипотезе смо провјеравали на емпиријском материјалу који је прикупљен на основу званичне документације у 14 центара за социјални рад на територији града Београда за период од 1.1.2010 - 31.10.2016. године. Ријеч је о обимној документацији коју генеришу центри (кроз разговор са жртвом и насилником, и другим члановима породице, и током сарадње са органима формалне социјалне контроле, те евенуално пружаоцима услуга у заједници) као и други актери укључени у процес процјене (полиција, тужилаштво, домови здравља, прихватилиште, сигурна кућа) током рада на случајевима лица која су виктимизовала њихова дјеца. На терену смо прикупили све у електронској бази центара (тзв. Интегралном систему) доступне досијее родитеља жртава (N=772), а потом смо из њих издвојили подузорок оних очева и мајки које су виктимизовале кћерке (N=155). Податке смо шифрирали према темама, унијели у SPSS програм за статистичку обраду података, верзија 18. У анализи смо користили непараметријски hi-kvadrat тест како бисмо испитали независност промјењивих, те бинарну регресиону анализу у циљу тестирања предиктора ризика насиља.

Налази истраживања

Обиљежја насиља кћерки над родитељима

Наша прва претпоставка да су мајке чешће виктимизоване (у чак $\frac{3}{4}$ случајева), него очеви (36 случајева), као и да су кћерке (у чак 70% случајева) чешће биле насилне према родитељима који имају 65 и више година, се показала исправном.

Када је ријеч о типу насиља, налазимо да је преко половине родитеља (њих 54%) виктимизовано и физичким и психичким или физичким,

психичким и економским насиљем, док је најријеђе евидентирано занемаривање (у само једном случају). Показаће се да нема значајних статистичких разлика између очева и мајки у погледу типа насиља којем су изложени ($\chi^2=10.275$, $p=0.246$).

Забрињава податак да чак 74% родитеља трпи поновљену виктимизацију и то готово подједнак проценат мајки и очева. Уз то, налазимо да су ревиктимизовани статистички гледано значајно чешће родитељи који спадају у категорију старих (у 80% случајева), у односу на оне млађе по доби (60%) ($\chi^2=15.280$, $p=0.002$).

Оно што треба да нас забрине је и велик број случајева (70%) за које постоји процјена да ће се насиље поновити. Налаз да нема значајне повезаности између процјене ризика од понављања и: старости ($\chi^2=2.967$, $p=0.397$) и пола жртава ($\chi^2=3.439$, $p=0.329$) може да говори у прилог тези да се виктимизација поновљеним насиљем очекује и у случају старијих и у случају млађих очева и мајки, поготово уколико они трпе вишеструко насиље (физичко, психичко и економско) ($\chi^2=79.016$, $p=0.000$).

Индивидуални фактори ризика од насиља

Да бисмо описали факторе ризика који дјелују на индивидуалном нивоу, у анализи смо користили индикаторе брачног, образовног, радног, резиденцијалног те здравственог статуса жртава и насилница.

Највећи број родитеља, њих 73%, спада у категорију разведених и обудовјелих, с тим да очеви значајно чешће живе са својим (ван)брачним партнеркама, док су мајке саме ($\chi^2=18.735$, $p=0.002$). Надаље, већ на први поглед је уочљиво да је тек мали број кћерки насилница у (ван)брачној вези (37), док скоро $\frac{3}{4}$ није остварено у партнерском односу.

О образовању родитеља немамо сасвим јасну слику – у чак 53 досијеа није пронађен податак о школској спреми. Но, изненађује проценат високо образованих очева и мајки (21.1%) међу виктимизованим родитељима. Наша претпоставка је да образованији чешће пријављују насиље због боље информисаности о томе коме се могу обратити како би заштитили себе (и своју насилну кћерку). У поређењу са родитељима, имамо нешто потпуније податке о образовању кћерки. Међу њима око 60% има средње, а 42 више и

високо образовање. Није занемарљив ни број оних са завршеном основном школом (17).

Већина виктимизираних родитеља су пензионери (око 76%), што је и очекивано с обзиром на то да највећи број очева и мајки спада у категорију старих. Деветоро (млађих) је незапослено, по шесторо обавља радничка или стручњачка занимања, а исти је број и домаћица

Огроман проценат жртава (94%) живи са насилницом, од тога чак 74% у двочланом домаћинству са насилном кћерком. Родитељи – жртве су углавном и власници станова (у 96 случајева). Тек у 17 случајева над некретнином власништво имају кћерке насилнице. Квалитативни подаци потврђују да су оне право својине над кућом/станом стекле углавном тако што су се родитељи претходно одрекли имовине у њихово име, односно са њима склопили уговор о доживотном издржавању. Оваквим имовинским аранжманима је или претходило насиље (као вид притиска) или је виктимизација родитеља услиједила након трансфера имовине. Уобичајени захтјев насилнице је да се отац/мајка исели из сада већ њеног стана.

Кћерке, осим стамбено, од својих родитеља зависе и економски, а да ова теза има основа говори нам то што преко половине насилница (52%) није запослено. Од тог броја скоро трећина никад није засновала радни однос, док је њих 25% добило/дало отказ. Међу насилницама налазимо и оне које обављају стручњачка занимања (13), док је десет пензионисано, најчешће због болести (у шест случајева). На овом мјесту скрећемо пажњу и на налаз да 55 насилница има дијагнозу менталног обољења и/или болести зависности.

С друге стране, тек мали број мајки и очева у свакодневном функционисању зависи од помоћи и подршке својих кћерки (њих 9), док је 13 ментално обољело. Очекивано, значајно лошији статус соматског ($\chi^2=13.861$, $p=0.001$), мада не и менталног здравља, налазимо код родитеља који спадају у категорију старијих ($\chi^2=11.871$, $p=0.105$).

Да бисмо истражили да ли се неки од фактора издваја као значајан предиктор виктимизације, у сљедећем кораку анализе смо примјенили бинарну логистичку регресију. Модел садржи седам независних промјењивих (резиденцијални, економски и статус менталног и соматског

здравља жртве и насилника, те стамбени аранжман). Први модел⁸, којим смо тестирали ризико факторе виктимизације мајки, се показао као статистички значајан ($\chi^2(7, N=155) = 36.983, p = 0.000$). Као најзначајнији предиктор виктимизације мајки издвојио се њихов брачни статус (количник вјероватноће 9.825), а потом резиденцијална зависност насилнице (количник вјероватноће 1.201). Другачије казано, вјероватноћа да ће мајка која није у браку/ванбрачној вези бити виктимизирана је скоро десет пута виша него у случају оне мајке која је у партерској релацији, под условом да се остали фактори у моделу не мијењају. С друге стране, стамбено зависне насилнице, скоро 1,5 пут чешће виктимизују своје родитељице (у чијим кућама/становима живе).

Други модел којим смо тестирали ризико факторе виктимизације очева се такође показао као статистички значајан⁹ ($\chi^2(7, N=155) = 33.313, p = 0.000$). Виктимизацију очева предиктују двије промјењиве: економска независност очева, те као и у претходном моделу, њихов брачни статус. Вјероватноћа да ће бити виктимизовани од стране кћерки је скоро седам пута виша ако су очеви финансијски самостални и један пут виша уколико немају партнерку. С друге стране, ни једна од промјењивих везана за кћерку насилницу се није издвојила као значајан предиктор виктимизације очева.

Микросистемски фактори ризика

Када је ријеч о микросистемским факторима ризика под којима подразумијевамо укупну породичну динамику, описану кроз: 1. однос родитеља према искуству виктимизације; 2. став насилнице према свом чину и 3. однос чланова породице/уже социјалне средине према жртви и насилници, налазимо сљедеће: преко половине родитеља (57%) нуди оправдања за понашање насилница. Тако, нпр. већина (25%) истиче да је насиље посљедица менталне болести кћерке, потом личних неприлика (незадовољства емотивним животом, незапослености, лошег материјалног стања), 10% негира да је насиља и било, док један отац и две мајке на себе

---

⁸ У цјелини објашњава између 23.5% по Коксу и Снелу, и 34.4% варијансе по Негелкеркеу, те тачно класификује 84,1% случајева.

⁹ Други модел објашњава нешто нижи проценат варијансе (по Коксу и Снелу 21.4% и 31.4% по Нефелкеркеу) и тачко класификује нешто нижи проценат случајева (83%) у односу на претходни.

преузимају кривицу што су били виктимизовани. Одатле не чуди налаз да трећина родитеља минимизира или пориче лично искуство виктимизације, а само шест мајки настоји да успостави здраве границе са насилницом на тај начин што не одустаје од кривичне пријаве нити одбацује насилну кћерку. Осим тога, налазимо да нема значајне повезаности између начина на који се родитељ поставља према насилници и: његове старости, брачног стања, образовања и занимања, те резиденцијалног аранжмана жртве и насилнице. Ипак, уочавамо да се очеви и мајке статистички значајно разликују у погледу оправдања која нуде за понашање својих кћерки ($\chi^2=11.209$, $p=0.024$). Очеви су значајно склонији да поричу да су били виктимизовани, док мајке чешће минимизирају насиље или, с друге стране, испољавају отворено непријатељство према кћеркама насилницама.

Када је ријеч о кћеркама, убједљиво највећи број њих окривљује жртву за свој чин (103) или негира да је уопште и било насилно (42). Имајући то на уму неће нас зачудити налаз да је чак 28 кћерки пријавило да су их родитељи виктимизовали. Треба казати и то да само четири изражавају кајање, док за шест немамо података ове врсте.

Највећи број чланова породице се на неки начин укључује у однос између жртве и насилнице. Једна трећина стаје на страну жртава тако што их штити у тренутку када су нападнуте или их брани након што се заврши епизода насиља. Један број (22) се увијек сврстава страну насилне кћерке, док се по страни држи – у конфликт се не укључује, 27 чланова породице. Четвртина жртава на помоћ родбине не може рачунати, јер блиске рођаке и нема. Све то нас, уз раније добијени податак да се насиље понавља и да је високо по интензитету, упућује на претпоставку да је породична динамика обликована насиљем (напад – повлачење), као и да је у породици присутна подјела на таборе (за и против жртве, односно за и против насилнице). Други крај високо дисфункционалног спектра породичних односа представља индоленција, за коју из квалитативних података сазнајемо да је условљена углавном материјалним разлозима – одбијањем родитеља жртве да „равнодушном“ потомку (другом сину или кћерци) преда своју имовину.

У таквом токсичном односу родитељ жртва и кћерка насилница постају умреженији. То је нарочито случај уколико је трећи - партнер/ка родитеља са којим насилна кћерка живи, одсутан. Оваквој дисфункционалној кохезивности доприноси и чињеница да су насилнице у

резиденцијалном и економском (а вјероватно и у емоционалном) смислу високо зависне од својих очева и мајки, као и да су једна и друга страна социјално изоловане.

Над родитељима кћерке спроводе контролу како би њихове (материјалне, стамбене и по свој прилици емоционалне) ресурсе задржале за себе и спријечиле их да им „побјегну“¹⁰. Коначно, у прилог овој тези говоре и налази бинарне логистичке регресије: вјероватноћа да доживе насиље је статистички гледано значајно виша у случају мајки које су власнице кућа и очева који имају своје приходе.

Умјесто закључка

Иако је виктимизација родитеља раширена, научна сазнања о овој појави су веома скромна. Док се у страном научној литератури ова тема донекле и разматра, у домаћим академским круговима се у потпуности игнорише.

Међу ријетким изузецима је и наше истраживање, чији је фокус био на дескрипцији феноменологије и ризико фактора виктимизације родитеља од стране кћерки. Неки од налаза студије - на примјер, да су очеви, као и мајке, виктимизовани физичким насиљем - су нас изненадили, док су други - о високој економској, резиденцијалној, и сасвим могуће емоционалној зависности насилница од жртава, били очекивани. Дуготрајно трпљење родитеља, њихово минимизирање и порицање насиља, можемо разумијети као израз културолошког узуса да се „своје месо не једе“ и да родитељ „дугује“ да брине о свом потомку до краја свог живота. Како су родитељи и кћерке насилнице упућени искључиво једни на друге зато што немају других извора (породичне, социјалне) подршке, нити (финансијске, стамбене) могућности да се осамостале, очекивано је да остану заплетени у насилном односу. Тек када насиље постане неиздржљиво, родитељ ће позвати трећег (стручне раднике центара за социјални рад, полицију) у

---

¹⁰ У једном досијеу читамо о случају кћерке-зависнице од хероина која је дуго година физички, психички и економски зостављала своју мајку. Мајка је на крају, не видјевши други излаз, скочила кроз прозор са најмером да се спасе (одузме себи живот), а кћерка ју је пошто пото, чак и тако повријеђену хтјела вратити у стан како мајку неко случајно не би наговорио да оде. У тој намјери су је спријечиле комшије које су и позвале хитну помоћ.

помоћ, али ће већ у сљедећем тренутку такву помоћ одбацити, рачунајући да мора бити лојалан својој кћерки насилници. С друге стране, препознали смо да оне користе бројне технике неутрализације. Иако о томе зашто су им неопходне рационализације, не можемо много казати, вјерујемо да би такво сазанање било драгоцијено, јер би могло да игра важну улогу како у осмишљавању планова заштите жртава, тако и пружању психоцијалне подршке насилницама.

На овом мјесту морамо подсетити да програми подршке за насилнике нису осмишљени нити системски подржани, а њихов се третман своди искључиво на санкционисање у већини развијених земаља (Љубићић, 2018). С друге стране, доступни статистички подаци говоре да примјена оштрих санкција према насилнику, не даје најбоље резултате (ни у нашој земљи). Но, и поред тога о другачијим приступима овом проблему који би уважавали не само актуелни друштвени контекст, реалистично процјењивали системске могућности за превенцију насиља и констатовали налазе научних студија о евалуацији уобичајених (казнених) мјера борбе против насиља на готово глобалном нивоу (види: Љубићић, 2018), нема ни говора, како у свијету, тако ни код нас.

Када је ријеч о нашем друштву, става смо да је пораст насиља очекиван. Наиме, у контексту у којем се охрабрује насилна комуникација кроз јавни говор, у којем је неолиберализам увео несигурност свих генерација (Dragišić Labaš, Љубићић, 2012) и значајно снизио осјећање повјерења и благостања, у којем недостају сервиси за подршку за самостални живот посебно вулнерабилним – ментално обољелим особама, и у којем се законом дата им права не практикују (Маринковић, Маринковић, 2019), у којем су жртве и насилници унапријед дефинисани различитим агендама и у којем политичка коректност забрањује да се именују и други виктимизовани, другачије и не може бити. Ипак, мора да нас забрине упорност креатора политика, стратегија и законских норми против насиља у породици у настојању да и надаље намећу рјешења која то очигледно нису.

Литература

Bevan, M., Lynch, E., Morrison, B. (2016). Towards an understanding of female family violence perpetrators: A study of women in prison. *Practice: The New Zealand Corrections Journal*, 4 (2), Преузето са https://www.corrections.govt.nz/resources/research/journal/volume_4_issue_2_december_2016/towards_an_understanding_of_female_family_violence_perpetrators_a_study_of_women_in_prison

Bobic, N. (2004). Adolescent violence towards parents: Myths and realities. Australian Domestic and Family Violence Clearunghouse. Преузето са <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.564.7976&rep=rep1&type=pdf>

Boxall, H., Dowling, C., Morgan, A. (2020). Female perpetrated domestic violence: Prevalence of self-defensive and retaliatory violence. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*. 584. Преузето са https://www.researchgate.net/publication/338855960_Female_perpetrated_domestic_violence_Prevalence_of_self-defensive_and_retaliatory_violence/citation/download

Carney, M., Buttell, F., Dutton, D. (2007). Women Who Perpetrate Intimate Partner Violence: A Review of the Literature With Recommendations for Treatment. *Aggression and Violent Behavior*. 12. 108-115. 10.1016/j.avb.2006.05.002. *Aggression and Violent Behavior*, 12(1), 108-115, Преузето са https://www.researchgate.net/publication/222426549_Women_Who_Perpetrate_Intimate_Partner_Violence_A_Review_of_the_Literature_With_Recommendations_for_Treatment

Chang, E. S., Levy, B. R. (2021). High prevalence of elder abuse during the COVID-19 pandemic: risk and resilience factors. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, Преузето са <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33518464/>

Crichton-Hill, Y., Evans, N., Meadows, L. (2006). Research focus: Adolescent violence towards parents. *Te Awatea Review*, 4(2), pp. 21-22. Преузето са <https://ir.canterbury.ac.nz/handle/10092/655>

Douglass, M., D'Aguanno, S., Jones, S. (2020). Women as Active Agents: Female Perpetrators of Sexual Harassment and Domestic Abuse. *Evolutionary*

Behavioral Sciences, 14 (1). 32-49, Преузето са <https://ray.yorks.ac.uk/id/eprint/3807/3/Women%20as%20Active%20Agents.pdf>

Dragišić Labaš, S., Ljubičić, M. (2012). Between children and parents: housing (in)dependence and „growing up“, *Sociologija*, 54(2), 263–285.

Dragišić Labaš, S. (2015). Nasilje u porodici i upotreba alkohola: mere lečenja i prikaz slučaja. *Sociologija* Vol. LVII (2), 259–273.

Dragišić Labaš, S. (2016). *Aktivno starenje u Beogradu*. Beograd: Čigoja, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.

Edenborough, M., Jackson, D., Mannix, J., Wilkes M. L. (2008). Living in the red zone: the experience of child-to-mother. *Child and Family Social Work*, 13, 464–473. Преузето са <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1365-2206.2008.00576.x>

Fingerman, K. L. (1996). Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and Aging*, 11(4), 591–606, Преузето са <https://doi.org/10.1037/0882-7974.11.4.591>

Gabora, J. N., Stewart, L., Lilley, K. Allegri, N. (2007). *A Profile of Female Perpetrators of Intimate Partner Violence: Implications for Treatment*. Correctional Operations and Programs Correctional Service Canada, Преузето са <https://www.csc-scc.gc.ca/research/092/r175-eng.pdf>

Hall, L. (2016). Female perpetrated domestic violence: A study exploring the hidden experiences of male victims through a thematic analysis of online blogs. *Plymouth Law and Criminal Justice Review*, 1. Преузето са <https://pearl.plymouth.ac.uk/handle/10026.1/9033>

Heidensohn, F. M. (1991). Women as perpetrators and victims of crime: A sociological perspective. *The British Journal of Psychiatry*, 158(Suppl 10), 50–54. <https://doi.org/10.1192/S000712500029199X>

Hester, M. (2009). Who Does What to Whom? Gender and Domestic Violence Perpetrators. *European Journal of Criminology*, 10(5), Преузето са https://www.researchgate.net/publication/228771295_Who_Does_What_to_Whom_Gender_and_Domestic_Violence_Perpetrators

Hester, M. (2012). Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators. *Violence Against Women*, 18(9), 1067–1082. <https://doi.org/10.1177/1077801212461428>

Ibabe, I. (2020). A Systemic Review of Youth-to-Parent Aggression: Conceptualization, Typologies, and Instruments. *Front. Psychology*, Преузето са <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.577757/full>

Krug, G. E., Dahlberg, L. L., Mercy, A. J., Zwi, B. A., Lozano R. (eds.) (2002). World report on violence and health. World Health Organization Geneva. Преузето са https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf

Lachs, M. S., Williams, C. S., O'Brien, S., Pillemer, K. A., Charlson, M. E. (1998). The mortality of elder mistreatment. *JAMA*, 280(5), 428-432. Преузето са <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9701077>

Ljubičić, M. (2018). Mirotvorstvo kao alternativa borbi protiv nasilja u porodici u Srbiji. U: Z. Kuburić, Lj. Čumura, A. Zotova (ur.), *Mir i pomirenje* (315-337). Novi Sad: CEIR.

Ljubičić, M. (2020). *Nasilje djece nad roditeljima*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za sociološka istraživanja.

Маринковић, Л., Маринковић, Д. (2019). Друштвена цена менталног здравља. *Социолошки преглед*, бр. 53 (1), 43-79.

Pickering, C. (2014). Mother-Adult Daughter Relationships in the Context of Chronic Conflict, Преузето са <https://escholarship.org/uc/item/4934c7rw>

Rode, D., Rode, M., Maciej, J. (2015). Psychosocial characteristics of men and women as perpetrators of domestic violence. *Polish Psychological Bulletin*, 46. Преузето са https://www.researchgate.net/publication/276082966_Psychosocial_characteristics_of_men_and_women_as_perpetrators_of_domestic_violence/citation/download

Stuart, G., Moore, T., Hellmuth, J., Ramsey, S., Kahler, C. (2006). Reasons for intimate partner violence perpetration among arrested women. *Violence Against Women*, 12, 609-621. doi: 10.1177/1077801206290173. PMID: 16777948.

Victimization of the Elderly, Преузето са https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/academy/chapter14.htm

World Health Organization. (2015). World report on ageing and health. World Health Organization, Преузето са <https://apps.who.int/iris/handle/10665/186463>

Yon, Y., Mikton, R. C., Gassoumis, D. Z., Wilber, H. K. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health*, 5: 147–156. Преузето са <http://www.infocoponline.es/pdf/Elderabuse2017.pdf>

Milana Ljubičić

Slađana Dragišić Labaš

Summary

Abusive daughters and their parents victims: a view from an ecosystem perspective

Abstract: Domestic violence in contemporary societies is taking on immense proportions. Public policy planners, public opinion, and the academic community pay special attention to women and child victimization, and only recently has the professional and scientific public recognized the violence against parents as a valid subject of social care and research. The purpose of this study is to describe and examine phenomenology and risk factors of violence against fathers and mothers whose perpetrators are daughters. The empirical analysis is based on the official documentation of the centers for social work on the territory of 14 Belgrade municipalities. The research included all cases of daughter violence against parents reported in the period between 2010 and 2016. The findings suggest that parents were exposed to brutal high-intensity violence that recurred, while the highly predictive risk factors of violence were: marital status of the victim and economic and residential dependence of the perpetrator.

Keywords: victimization, parents, daughters, ecosystem approach